

УДК 37.013.355 (477)

ПОНЯТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

В. І. Мірошніченко

ORCID 0000-0002-3931-0888

У статті обґрунтовано поняття відповідальності в контексті правового та психолого-педагогічного підходів. Проводиться порівняння тлумачень відповідальності у різних словникових виданнях та підходів учених, що представляють різні галузі знань, до розуміння цього поняття. Автор звертає увагу на самостійні види відповідальності і поділяє наукову позицію щодо розуміння професійної відповідальності як професійно важливої характеристики фахівця будь-якої професії, яка пов'язана із взаємодією з іншими людьми. З урахуванням особливостей оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників автором визначено поняття відповідальності у їх професійній діяльності (професійної відповідальності майбутніх офіцерів-прикордонників) як сукупності моральних, психологічних та духовних якостей, яка дає змогу відповідати за професійну діяльність курсанта як вияв його вихованості. Надається характеристика відповідальності сучасними дослідниками та авторська характеристика професійної відповідальності майбутніх офіцерів-прикордонників. Вказується правова підстава відповідальності прикордонників за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Державної прикордонної служби України. Автор звертається до визначення таких дотичних до професійної відповідальності понять, як совість, честь, гідність, репутація. Звертається увага на взаємозв'язок обов'язку та відповідальності у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також на необхідність урахування специфіки оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників у формуванні їх професійної відповідальності. Наголошується на розумінні відповідальності як складової готовності до професійної діяльності, складової вихованості майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: відповідальність, майбутні офіцери-прикордонники, професійна діяльність, професійна відповідальність, обов'язок.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Політичні, економічні та соціальні перетворення, які мають місце в сучасному

суспільстві, потребують нових вимог щодо якості професійної освіти та підготовки офіцерських кадрів. Перед педагогічною наукою постало нове завдання розроблення інноваційних підходів до оновлення змісту освітнього процесу та визначення принципів підготовки майбутніх фахівців.

Одним із стратегічних завдань, визначених у Стратегії розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, є розроблення системи професійних стандартів поведінки, спрямованої на розвиток ініціативи, самостійності у прийнятті рішень, готовності нести відповідальність за власні вчинки. У зв'язку з цим формування відповідальності майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим напрямом їх професійної освіти.

Оскільки, відповідальність є складовою системи основних базових категорій професійної діяльності та виховання майбутніх офіцерів-прикордонників, для нашого дослідження інтерес становить вивчення відповідальності як складової готовності до професійної діяльності, складової вихованості майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналізу окремих аспектів формування відповідальності присвячена низка дисертаційних досліджень: формування відповідальності студентів у процесі навчальної діяльності (Барановська, 1996); формування відповідальності у майбутніх педагогів (Іваненко, 2008); формування відповідального ставлення старшокласників до навчальної та трудової діяльності (Нор, 1992); формування відповідального ставлення до навчально-професійної діяльності у студентів, формування в учнів відповідального ставлення до навчання в процесі самостійної роботи (Чернова, 1990); педагогічні основи виховання у курсантів навчальних закладів системи МВС відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків (Козяр, 2011).

У науковій літературі розглядаються відносно самостійні види відповідальності. К. Абульханова-Славська, Є. Левченко, Т. Кравченко, О. Плахотний, М. Сметанський досліджують соціальну відповідальність, О. Ковнір, М. Самуйлік – політичну, А. Афанасьєв, Ю. Сичевський, М. Сметанський – професійну, І. Сопівник – моральну, Л. Барановська, О. Діденко – навчальну, Л. Нор, М. Савчин, Н. Чернова – трудову. Така класифікація пов'язана з об'єктом відповідальності. Багато авторів надають важливого значення засобам діяльності (уміння, навички, звички) в ініціюванні поведінки.

У працях А. Моти (адміністративна відповідальність), С. Тюріна, В. Чумака (дисциплінарна відповідальність військовослужбовців), Н. Чудик-Білоусової (матеріальна відповідальність), В. Царенка,

М. Поліщука розкриті юридичні аспекти відповідальності військовослужбовців. У роботах багатьох дослідників розкрито й окремі аспекти формування відповідальності військовослужбовців, зокрема у психолого-педагогічних працях Ю. Сичевського, А. Афанасьєва, О. Аксьонової, М. Видиша, І. Гамули, М. Нецадіма.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у зазначених вище та інших наукових працях, мають велику цінність для вирішення завдань нашого дослідження.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відповідальність майбутнього офіцера-прикордонника може виявлятися в освітньо-професійній діяльності як стійке повторення відповідальних дій, що виконуються на основі усвідомлення професійного обов'язку й вимог до майбутньої професії; у сприйнятті цих вимог як мотивації своєї навчальної діяльності; у певних діях щодо виконання службових обов'язків; у оцінці значущості навчальної діяльності як основи для високої ефективності та результативності майбутньої професійної діяльності.

Водночас результати аналізу педагогічних джерел дають можливість визнати, що незважаючи на значний інтерес дослідників до проблеми відповідальності дослідження у прямій постановці поняття відповідальності у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників раніше не здійснювалось.

Метою статті є обґрунтування поняття відповідальності у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Будь-яка особистість знаходиться в певному середовищі (колективі), яке пред'являє вимоги до неї. Щоб почуватися у середовищі впевнено, необхідно відповідати на ці вимоги. Так формується відповідальність. Формування особистості передбачає виховання у неї почуття відповідальності, яке стає її властивістю (Мірошніченко, 2012, с. 95).

У тлумачному словнику української мови поняття «відповідальність» розглядається як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, якість дії, вчинки, слова» (Ковальова, 2002, с. 99).

У філософському енциклопедичному словнику «відповідальність» тлумачиться як міра відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам; співвідношення обов'язку і міри його

виконання суб'єктом (особою, групою, класом) (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 87).

Укладачі тлумачного словника психологічних термінів В. Бродовська, І. Патрик, В. Яблонко визначають відповідальність як здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій поставленим цілям, прийнятим у суспільстві або в колективі нормам, у результаті чого виникає почуття співучасті в загальній справі, а при невідповідальності – почуття невиконаного обов'язку (Бродовська, 2005, с. 25).

В «Енциклопедії освіти» «відповідальність» визначено як усвідомлену необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками (Кремень, 2008).

Автор теорії «принцип відповідальності» Г. Йонас наприкінці минулого століття обґрунтував новий філософський напрям – нову етику, як етику майбутнього, на відміну від традиційної антропоцентричної. Учений виділяє три найбільш важливі складові нової етики відповідальності, а саме: мудрість, покірливість, державна опіка. Основними положеннями теорії Г. Йонаса «принцип відповідальності», які необхідно враховувати у професійній підготовці і вихованні фахівців, у тому числі майбутніх офіцерів-прикордонників, є такі: 1) людина повинна усвідомлювати, що всі її винаходи мають свої наслідки; 2) необхідність формування нового типу людини, нового суб'єкта колективної відповідальної поведінки; 3) відповідальність впливає із всеосяжності, безперервності, майбутнього; 4) виховання відповідальності за те, щоб людство мало майбутнє, щоб мало своє продовження; 5) формування здатності брати на себе зобов'язання і нести за них відповідальність; 6) виховання відповідальності як ставлення в обов'язок суб'єкту наслідків його діяльності; 7) поєднання знань та моралі; 8) формування почуттів як основи відповідальності; 9) виховання відповідальності на основі ціннісного підходу; 10) формування спільної, взаємодоповнюючої відповідальності держави та батьків за виховання дітей (Йонас, 2001, с. 158–159).

Відповідальність розуміється багатьма дослідниками як потреба, що ґрунтується на внутрішній переконаності особистості виконувати доручення, дотримуватись вимог, здійснювати вибір лінії поведінки, пов'язаний з свідомим прийняттям моральних вимог, з усвідомленням себе суб'єктом відповідальної поведінки, з добровільним покладанням на себе обов'язків. У цьому випадку відповідальність набуває особистісного сенсу, який знімає протиріччя між потребами, бажаннями особистості й тими вимогами, які ставить до неї дійсність (Сичевський, 2008).

Так, В. Бакіров (1988) характеризує відповідальність як поняття, що відображає ступінь відповідності дій соціальних суб'єктів взаємним

вимогам, а також історичним соціальним нормам і суспільним інтересам. Автор поділяє відповідальність на відносно самостійні види: юридичну, економічну, політичну, партійну, професійну та екологічну. За рівнем соціальної організації він виокремлює суспільну, державну, групову та колективну відповідальність.

Привертає увагу вчених поняття «моральна відповідальність». І. Сопівник розглядає моральну відповідальність як особистісне утворення, що характеризується актуалізацією в суб'єкта спонукань і намірів відповідальної поведінки, усвідомленням своїх обов'язків, передбачає глибокі, ґрунтовні знання моральних норм і правил, емоційно-позитивне ціннісне ставлення до них і відповідну схвальну суспільством моральну поведінку (Сопівник, 2014, с. 300).

Слушним є зауваження Ю. Сичевського, що з'ясувати психолого-педагогічну сутність відповідальності як якості особистості можна лише на основі наукового уявлення про відповідальність як складний соціальний процес, відносини між людьми з характерною для них взаємозалежністю в сумісній суспільно значущій діяльності (Сичевський, 2008).

Професійна відповідальність є професійно важливою характеристикою фахівця будь-якої професії, яка пов'язана із взаємодією з іншими людьми. Під професійною відповідальністю майбутніх офіцерів Національної поліції України Г. Кудрявцева розуміє системну професійну якість особистості, яка є результатом відображення відношення до поставлених обов'язків і яка пов'язана з чітко закріпленими нормами, що забезпечує ефективне виконання професійної діяльності. Професійна відповідальність, на думку дослідниці, формується у процесі фахової освіти як результат зовнішніх вимог до майбутнього офіцера органів Національної поліції. Розуміння професійної відповідальності офіцерів Національної поліції пов'язане з готовністю курсантів вищих навчальних закладів усвідомлювати необхідність виконання вимог професійних норм і відповідати за свої дії (Кудрявцева, 2017). Авторка також наголошує, що професійна відповідальність офіцерів органів національної поліції передбачає стягнення дисциплінарного характеру у разі неправомірного виконання професійних обов'язків.

Водночас, О. Ставицький (2014), В. Балашов (1996) відносять відповідальність до професійно важливих якостей прикордонників і вважає, що соціальна природа відповідальності дає змогу розглядати її як сукупність об'єктивних вимог, що їх висуває суспільство до окремих своїх членів і колективів у вигляді норм, які відображають суспільну необхідність.

А. Афанасьєв (2000), досліджуючи проблему становлення військово-професійної відповідальності у курсантів, робить висновок, що військово-професійна відповідальність – це особистісно-професійна якість, у якій

інтегровано морально-духовні, соціально-психологічні та психофізіологічні функції. Дослідник розглядає її як смисловий принцип особистості курсанта, загальне правило співвіднесення (саморегулювання) мотивів, цілей та засобів військово-професійної життєдіяльності, що виражається у безумовному прийнятті, позитивному осмисленні та реалізації військово-професійної необхідності (наказ, доручення, завдання тощо).

Відповідальність майбутнього офіцера-прикордонника, зазначає Ю. Сичевський, є професійно значущою якістю, що пов'язана з усвідомленим виконанням сукупності об'єктивно необхідних вимог, які висуваються до нього обраною професією як до суб'єкта навчального процесу вищого навчального закладу ДПСУ і майбутнього офіцера, та полягає в потребі звітувати за свої дії перед самим собою, колективом, командирами, викладачами, суспільством. На думку дослідника, структура відповідальності майбутнього офіцера-прикордонника базується на взаємодії чотирьох компонентів: мотиваційного, гностичного, вольового та емоційного. Мотиваційний компонент – це складне поєднання різних спонукань, що становлять мотиваційну сферу особистості й виконують стимулювальну, спонукальну функцію. Гностичний компонент передбачає усвідомлення суб'єктом змісту своїх обов'язків, соціальних і моральних наслідків їх невиконання для себе та інших людей. Цей компонент виконує функцію орієнтуючої основи поведінки особистості. Вольовий компонент виявляється через здатність курсанта діяти для досягнення свідомо поставленої мети, долаючи при цьому внутрішні та зовнішні перешкоди й виконує функцію управління. Емоційний компонент об'єднує складні моральні та інтелектуальні почуття, які виникають при виконанні людиною обов'язків та прийнятті відповідального рішення, і виконує оцінну функцію (Сичевський, 2008, с. 175).

У професійній діяльності прикордонники керуються Законом України «Про Державну прикордонну службу України», стаття 33 якого «Відповідальність особового складу Державної прикордонної служби України» розтлумачує це поняття з правової точки зору: «Військово-службовці та працівники Державної прикордонної служби України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень, керуючись Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами та наказами прямих начальників. Наказ, який є явно злочинним, виконанню не підлягає. Посадові особи, які віддали такий наказ, несуть відповідальність і відшкодовують заподіяну внаслідок його виконання шкоду згідно із законом.

За протиправні дії чи бездіяльність військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України несуть відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих цим Законом повноважень, не несуть відповідальності за заподіяну не з їх вини іншим особам майнову шкоду. Така шкода у разі недоведення вини цих осіб компенсується відповідно до законів за рахунок Державного бюджету України».

У статті 34 цього ж закону йдеться про відповідальність за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Державної прикордонної служби України: «Непогора або опір законним вимогам військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягне за собою відповідальність, передбачену законом».

Ми вважаємо, що у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників поняття відповідальності можна розглядати як у контексті юридичної, так і психолого-педагогічної категорії.

Внутрішнє усвідомлення морального обов'язку і відповідальності перед суспільством, що потребує самоконтролю, виконання норм особистої і службової поведінки, самокритичної оцінки вчинків, трактуємо як совість. Це поняття тісно пов'язане з відповідальністю і виявляється в таких формах, як моральне задоволення та почуття сорому.

Доречним також є звернення до понять гідності, честі репутації тощо.

Гідність – це внутрішня самооцінка курсантом власних якостей, здібностей, світогляду, свого власного «я». Честь – це суспільна і власна оцінка особи, міра духовних, соціальних якостей громадянина. Поняття честі розкриває ставлення людини до самої себе і до неї з боку суспільства. Слушним є зауваження О. Скакун, що моральна цінність особи в понятті честі пов'язується з конкретним становищем людини, родом її діяльності і моральних заслуг, що за нею визнаються. На відміну від поняття гідності особи, що ґрунтуються на принципі рівності всіх людей у моральному і правовому відношеннях, поняття честі припускає диференційовану оцінку людей (Скакун, 2008, 400 с.).

Честь майбутнього офіцера-прикордонника – це честь усього колективу, де він навчається, честь усієї академії, честь прикордонного відомства. Честь потребує постійної уваги до репутації як власної, так і колективу (Скакун, 2008).

Основою формування відповідальності у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників є ґрунтовні професійні знання, усвідомлення їх значимості для вирішення практичних завдань, позитивне ставлення до професійної діяльності, відчуття причетності до відомства, вболівання за його імідж.

На основі результатів теоретичного аналізу праць зазначених вище та інших науковців, а також вивчення нормативно-правових документів з організації оперативно-службової діяльності персоналу Державної прикордонної служби України, досвіду практичної діяльності встановлено, що професійна відповідальність майбутніх офіцерів-прикордонників – це особистісне утворення, що є результатом об'єктивно необхідних взаємовідносин під час здійснення професійної діяльності та характеризує готовність курсанта усвідомлено дотримуватись вимог, відповідати за свої дії перед собою, іншими людьми, колективом і суспільством відповідно до професійного обов'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, відповідальність (як психолого-педагогічну категорію) ми розуміємо як сукупність моральних, психологічних та духовних якостей, яка дає змогу відповідати за професійну діяльність курсанта як вияв його вихованості.

Детальне дослідження особливостей та педагогічних умов формування відповідальності майбутніх офіцерів-прикордонників становить перспективу подальших наукових пошуків окресленої проблематики.

Література

1. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. 376 с.
2. Тлумачний словник української мови / уклад. Ковальова Т.В., Коврига Л. П. Харків : Синтекс, 2002. 672 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
4. Бродовська В. Й., Патрик І.П., В. Я. Яблонко. Тлумачний словник психологічних термінів. Київ : Професіонал, 2005. 224 с.
5. Енциклопедія освіти. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Йонас Г. Принцип відповідальності у пошуках етики для технологічної цивілізації. Київ : Лібра, 2001. 400 с.
7. Сичевський Ю. О. Формування відповідальності як професійно-особистісної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 Хмельницький, 2008. 257 с.
8. Бакиров В. С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. Харьков, 1988. 248 с.
9. Сопівник І. В. Виховання моральної відповідальності сільської молоді : монографія. Київ : Логос, 2014. 356 с.
10. Кудрявцева Г. Сутність поняття «професійна відповідальність» майбутніх офіцерів органів Національної поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 7 квітня 2017 р). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. С. 93–95.

11. Ставицький О. М. Теоретичні та методичні засади професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. 464 с.
12. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дис. ... канд. пед. наук. : 20.02.02. Хмельницький, 1996. 263 с.
13. Афанасьев А. О. Психологічні основи становлення військово-професійної відповідальності у курсантів НАПВУ : дис. ... канд. психол. наук. : 20.02.02. Хмельницький, 2000. 195 с.
14. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія. Харків : Еспада, 2008. 400 с.

References

1. Miroshnichenko, V. I. (2012). *Systema patriotichnoho vykhovannia maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv [The system of patriotic upbringing of future officers-border guards]*: monograph. Khmelnytskyi : Publishing House NADPSU (ukr).
2. Kovalova, T. V., Kovryha, L. P. (2002). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of Ukrainian language]*. Kharkiv: Sinteks (ukr).
3. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]* (2002). Kyiv: Abrys (ukr).
4. Brodovska, V. Y., Patryk, I. P., Yablonko, V. Ya. (2005). *Tlumachnyi slovnyk psykholohichnykh terminiv [Explanatory dictionary of psychological terms]*. Kyiv: Professional (ukr).
5. Kremen, V. H. (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Yurinkom Inter (ukr).
6. Ionas, H. (2001). *Pryntsyp vidpovidalnosti u poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii [The principle of responsibility in the search for ethics for technological civilization]*. Kyiv: Libra (ukr).
7. Sychevskiy, Yu. O. (2008). *Formuvannia vidpovidalnosti yak profesiino-osobystisnoi yakosti u maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv [Formation of responsibility as a professional and personal quality in future officers-border guards]*. (Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Khmelnytskyi (ukr).
8. Bakirov, V. S. (1988). *Tsenostnoe soznanie i aktivizatsiya chelovecheskogo faktora [Value consciousness and the activation of the human factor]*. Kharkiv, (rus)
9. Sopivnyk, I. V. (2014). *Vykhovannia moralnoi vidpovidalnosti silskoi molodi [Education of moral responsibility of rural youth]*: monograph. Kyiv: Lohos (ukr).
10. Kudriavtseva, H. (2017). *Sutnist poniattia «profesiina vidpovidalnist» maibutnix ofitseriv orhaniv Natsionalnoi politzii [The essence of the concept of "professional responsibility" of future officers of the bodies of the National Police]. Psykholohichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotichnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi [Psychological and pedagogical problems of vocational education and patriotic education of the personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference]*, Kharkiv, April, 7. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 93–95 (ukr).

11. Stavytskyi, O. M. (2014). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoho vykhovannia maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv [Theoretical and methodical principles of professional education of future officers-border guards]*: monograph. Khmelnytskyi: NADPSU (ukr).
12. Balashov, V. A. (1996). *Formyrovanye professyonalnykh kachestv u slushatelei-pohranychnykov v protsesse professyonalnoho obucheniya [Formation of professional qualities of border guards in the process of professional training]*. (Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Khmelnytskyi (rus).
13. Afanasyev, A. O. (2000). *Psykholohichni osnovy stanovlennia viiskovo-profesiinoi vidpovidalnosti u kursantiv NAPVU [Psychological principles of military-professional responsibility formation of the cadets of the National Academy of the Borderguard Troops of Ukraine named after Bogdan Khmelnytskyi]*. (Thesis of Candidate of Psychological Sciences). Khmelnytskyi (ukr).
14. Skakun, O. F. (2008). *Yurydychna deontolohiia [Legal deontology]*. Kharkiv: Espada (ukr).

ПОНЯТИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ПОГРАНИЧНИКОВ

В. И. Мирошниченко

В статье обосновано понятие ответственности в контексте правового и психолого-педагогического подходов. Проводится сравнение толкований ответственности в различных словарных изданиях и подходов ученых, представляющих различные отрасли знаний, к пониманию этого понятия. Автор обращает внимание на самостоятельные виды ответственности и разделяет научную позицию относительно понимания профессиональной ответственности как профессионально важного свойства специалиста любой профессии, связанной с взаимодействием с другими людьми. С учетом особенностей оперативно-служебной деятельности будущих офицеров-пограничников автором определено понятие ответственности в их профессиональной деятельности (профессиональной ответственности будущих офицеров-пограничников) как совокупности моральных, психологических и духовных качеств, которая позволяет отвечать за профессиональную деятельность курсанта как проявление его воспитанности. Дается характеристика ответственности современным исследователями и авторская характеристика профессиональной ответственности будущих офицеров-пограничников. Указывается правовое основание ответственности пограничников за неправомерные действия, препятствующие реализации полномочий Государственной пограничной службы Украины. Автор обращается к определению таких касающихся профессиональной ответственности понятий, как совесть, честь, достоинство, репутация. Обращается внимание на взаимосвязь долга и ответственности в профессиональной деятельности будущих офицеров-пограничников, а также на необходимость учета специфики оперативно-служебной деятельности будущих офицеров-пограничников в формировании их профессиональной ответственности. Отмечается понимание ответственности как

составляющей готовности к профессиональной деятельности, составляющей воспитанности будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: ответственность, будущие офицеры-пограничники, профессиональная деятельность, профессиональная ответственность, обязанность.

CONCEPT OF RESPONSIBILITY IN PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE OFFICERS-BORDERGUARDS

V. I. Miroshnichenko

The concept of responsibility in the context of legal and psychological and pedagogical approaches has been substantiated in the article. A comparison of the interpretation of the concept of responsibility in various dictionary publications and scientists' approaches representing different branches of knowledge has been performed. The author draws attention to independent forms of responsibility and supports the scientific position regarding the understanding of professional responsibility as a professionally important characteristic of a specialist in any profession related to interaction with people. Taking into account the characteristics of operational activity of future officers-borderguards, the author defines the concept of responsibility in their professional activity (professional responsibility of future officers-borderguards) as a complex of moral, psychological and spiritual qualities that enables to take the responsibility for the cadet's professional activities as his awareness. The specification of responsibility by modern researchers has been given and the author's characteristic of professional responsibility of future officers-borderguards has been developed in the article. The legal basis for the responsibility of borderguards for illegal actions, which impede the realization of the competencies of the State Border Guard Service of Ukraine, has been grounded. The author refers to the definition of professionally related concepts of conscience, honor, dignity, reputation. Attention is drawn to the interconnection of duty and responsibility in the professional activity of future officers-borderguards, as well as the need to take into account the specifics of the operational activity of future officers-borderguards while forming their professional responsibility. It has been emphasized on the understanding of responsibility as a component of readiness for professional activity, a component of the education of future officers-borderguards.

Key words: Responsibility, future officers-border guards, professional activity, professional responsibility, duty.

Мірошніченко Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, начальник (завідувач) кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна). E-mail: mvi_2016@ukr.net

Miroshnichenko Valentyna Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Pedagogy and Social and Economic Disciplines Department of Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnyskyi, Ukraine). E-mail: mvi_2016@ukr.net